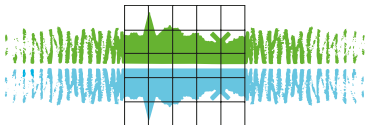

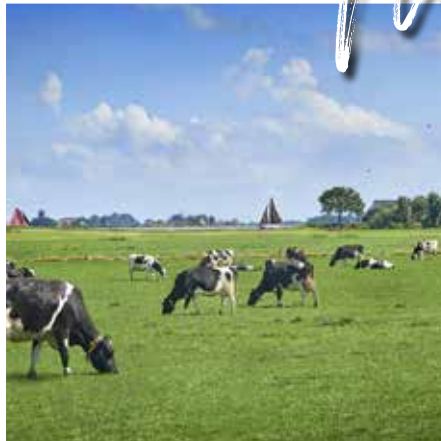
*Foar it lânskip
mei de prinsken*

JAAROVERZICHT

2021

Landschapsbeheer Friesland

Winst foar it lânskip

Landschapsbeheer Friesland (LBF) werkt aan de kwaliteit van het Friese landschap. Dit doen we samen met de inwoners van Fryslân. En met succes.

Voorwoord

Dit is hem dan, de eerste publiekversie van ons jaarverslag. En daar zijn wij als team heel erg trots op! Onze organisatie is de afgelopen jaren veranderd. We hebben geen ruimte meer om een nieuwsbrief of een magazine uit te brengen. Daarom hebben we de keuze gemaakt om eens per jaar een publiekversie van ons jaarverslag uit te brengen. Zo kunt u in een beknopte vorm toch kennis nemen van ons en de mooie projecten waar we met z'n allen hard aan werken.

2021 is in meerdere opzichten een bijzonder jaar geweest voor Landschapsbeheer Friesland. In het transitiejaar 2020 is afscheid genomen van een aantal medewerkers. Daarnaast zijn er nieuwe medewerkers aangenomen die hun draai in de bestaande organisatie goed hebben weten te vinden. In 2021 zijn we dus gestart met een relatief nieuw team. Daarnaast hebben wij ook in 2021 last gehad van de pandemie Covid-19. Deels merkten wij dit op kantoor, door ziekte of de bezetting, maar zeker in het vrijwilligerswerk. Zo hebben we het eerste half jaar nagenoeg geen vrijwilligerswerk kunnen uitvoeren. Gelukkig gaf het tweede half jaar daar meer mogelijkheden toe en hebben we een deel van de opgelopen achterstanden kunnen inhalen.

In 2021 zijn we ook gestart met de uitwerking van het meerjarenplan 2021-2024. In samenwerking met It Fryske Gea is voor de periode 2021-2024 een nieuw meerjarenplan opgesteld. Hierin zijn de producttaken uitgewerkt in thema's, waaraan wij onze werkzaamheden voor de provincie Fryslân de komende jaren besteden.

Zowel dit nieuwe meerjarenplan als de samenwerking met IFG vormt een belangrijke basis voor de komende jaren. Wij zijn blij met deze samenwerking en met het meerjarenplan.

In deze publiekversie van ons jaarverslag geven wij u een inkijkje in waar wij ons mee bezig houden. Grofweg zou je kunnen zeggen dat dit werkzaamheden zijn aan producttaken voor de provincie Fryslân en werkzaamheden aan projecten die we zelf verwerven. Landschapsbeheer Friesland is een stichting die voor een deel zelfs zijn broek moet ophouden. Grofweg is 50% van onze begroting werk wat gesubsidieerd wordt door provincie of Nationale Postcodeloterij. De overige 50% van onze werkzaamheden worden betaald uit verworven projecten voor diverse opdrachtgevers.

Een belangrijke groep opdrachtgevers en projectpartners zijn de agrarische collectieven. Wij voeren veel werkzaamheden uit voor hen en op grondgebied van agrariërs. Daarnaast doen wij steeds meer werk voor gemeenten. De werkzaamheden zijn vaak uitvoeringsgericht, maar wij worden ook steeds meer gevraagd voor beleidsmatige projecten en het bieden van ondersteuning. Alles bij elkaar is het indrukwekkend te noemen hoeveel werk er in 2021 door ons is verzet.

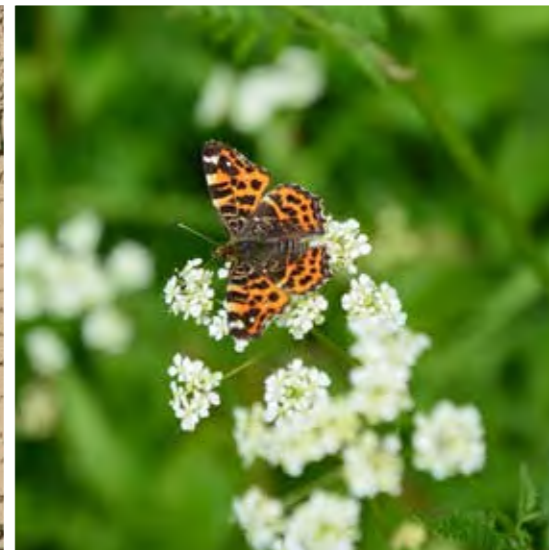
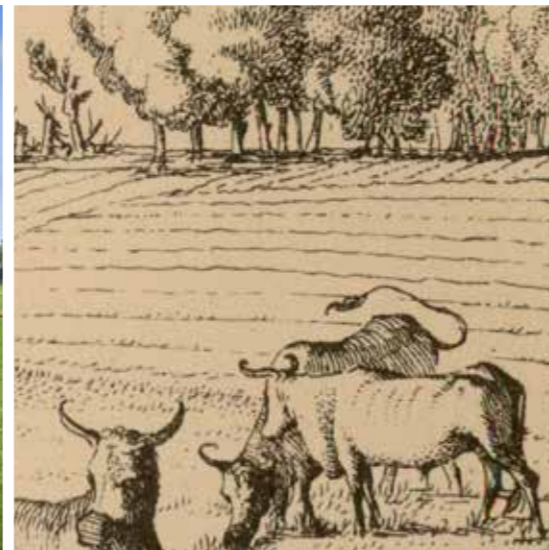
Wij zijn er trots op wat we dit jaar weer met ons team en onze vrijwilligers hebben bereikt. Heel veel leesplezier!

Wiebe Bouma

Directeur Landschapsbeheer Friesland

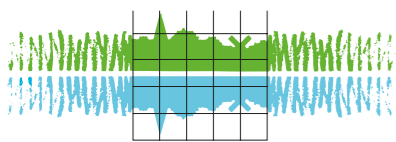

Inhoudsopgave

JAAROVERZICHT

2021

Landschapsbeheer Friesland

Wie zijn wij

Missie, taken, bestuur en organisatie

4

Terugblik op 2021

LandschappenNL, It Fryske Gea, MF,
Stichting landschapsfonds
Oranjewald-Ketlik en Griem Oerlis

6

Samenwerkingen

Landschapsbeheer Friesland
weergegeven in cijfers

8

14

Agrarisch Cultuurlandschap

18

Erfgoed & Cultuurhistorie

22

Biodiversiteit & Monitoring

26

Educatie & Vrijwilligers

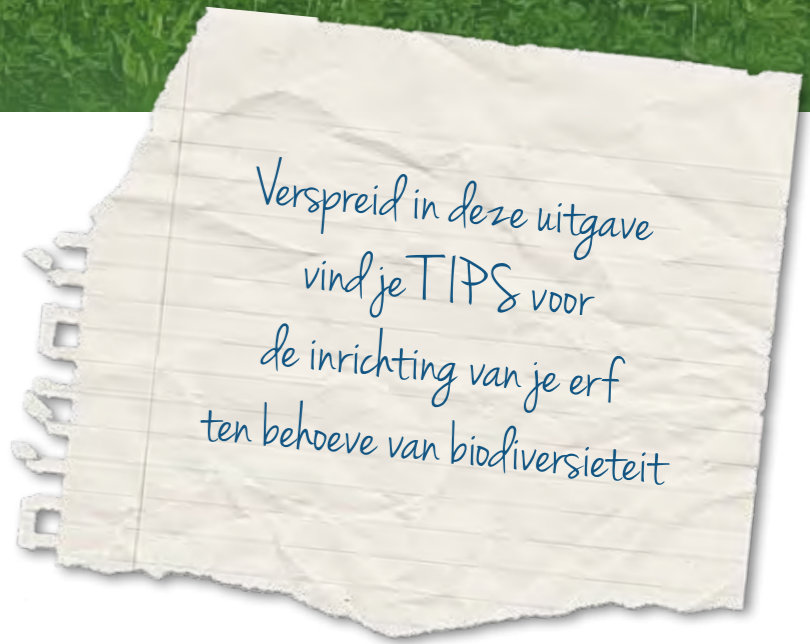

Wie zijn wij

Landschapsbeheer Friesland maakt zich al enkele decennia hard voor het behoud en de ontwikkeling van het fraaie Friese cultuurlandschap. Met oog voor verbinding en vernieuwing zijn we als adviserende en organiserende partij betrokken bij tal van inspirerende en noodzakelijke projecten. We stellen alles in het werk om ons steentje bij te dragen aan een robuust en biodivers landschap waarin tevens aandacht is voor zaken als cultuurhistorie, beleefbaarheid, samenwerking en streekeigenheid.

Met een relatief klein maar gedreven team verrichten we werkzaamheden op vele vlakken. Mede door het ontbreken van een buitendienst zit onze meerwaarde vooral in het adviseren van overheden en burgers, het fungeren als projecttrekker, het monitoren van cultuurlandschappen en het begeleiden van vrijwilligers en scholieren. Vanwege dit brede pallet aan werkzaamheden hebben we voldoende kennis in huis om over de belangrijkste landschappelijke opgaven van het moment mee te denken en om gericht aan het landschap te werken.

Landschapsbeheer Friesland kan als een neutrale partij in de landschappelijke wereld worden beschouwd. We hebben geen gronden in bezit en kennen ook geen ledenbestand. Onze neutrale status komt vooral naar voren in het feit dat we enerzijds nauwe contacten onderhouden met provincie en gemeenten, maar anderzijds ook samenwerken met agrariërs en bewoners van het platteland. We proberen altijd vanuit onze eigen identiteit te redeneren en daar waar nodig flexibel te zijn. Wel staat de gezondheid van het Friese cultuurlandschap stevast centraal bij ons.

Verspreid in deze uitgave
vind je TIPS voor
de inrichting van je erf
ten behoeve van biodiversiteit

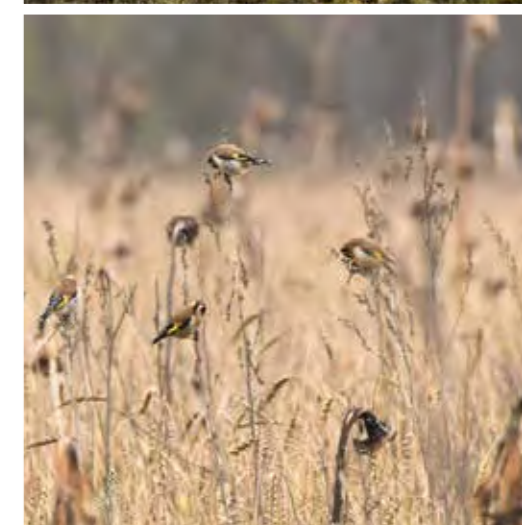
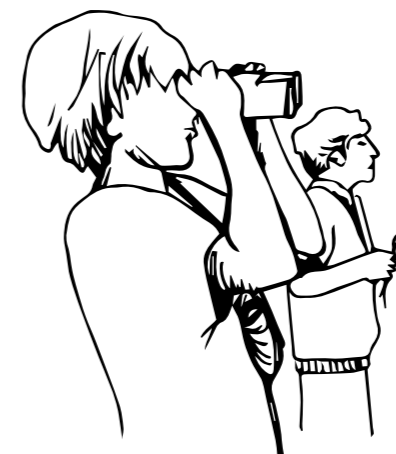
Wat voor jaar was 2021 voor ons?

Voor Landschapsbeheer Friesland gold 2021 als een transitiejaar waarin de bakens op sommige plekken werden verzet. Vorig jaar onderging de organisatie een bestuurlijke fusie met It Fryske Gea. Belangrijk is dat Landschapsbeheer zelfstandig blijft opereren, maar daar waar het kan bundelen we de krachten met It Fryske Gea. Naast de bestuurlijke reorganisatie zijn ook een aantal nieuwe medewerkers aan boord gestapt. Ook hebben we een nieuwe kwartiermaker/directeur gekregen. Na een jaar op elkaar in te hebben gespeeld kan worden gesteld dat we onze draai als team aardig hebben gevonden.

Terugblik op 2021

Afgelopen jaar hebben we het aangedurfd om een aantal nieuwe taken op ons te nemen. Taken die goed passen binnen de toekomst zoals wij die als organisatie voor ons zien. Hierin is onder meer een belangrijke plek voor kennisdeling ingeruimd. Zo zijn wij in 2021 gestart met werken in het provinciale beleidsveld. We worden door provincie en gemeenten gezien als partner en meedenker. In deze hoedanigheid schrijven we mee aan beleidsnotities zoals het Programma Landschap, De Bossenstrategie en gemeentelijke beleidsplannen. Ook zijn we medeorganisator van het nieuwe concept Landschap meet-up, een soort denktankformat waarin allerlei onderwerpen omtrent het Friese landschap op beleidsniveau aan bod komen.

Niet geheel verwonderlijk was 2021 ook een jaar waarin we de nodige hinder van COVID-19 ondervonden. Met name in het vrijwilligerswerk en de aansturing hiervan was dat te merken. De fanatieke hoogstambrigades en de doordeweekse vrijwilligersploegen konden in 2021 vanwege COVID-bepalingen minder bijeenkomen dan gewenst. Gelukkig zijn de vrijwilligersploegen in het najaar 2021 en ook in de eerste helft van 2022 vaak op pad geweest om goed werk af te leveren.

"Graaf een poel.
Anderhalve meter diep
en met verschillende taluds.

Een flauw talud aan de noordzijde
zorgt voor ondiep en daarmee
snel opwarmend water.

Ideaal voor insecten en amfibieën
om er de eieren te leggen."

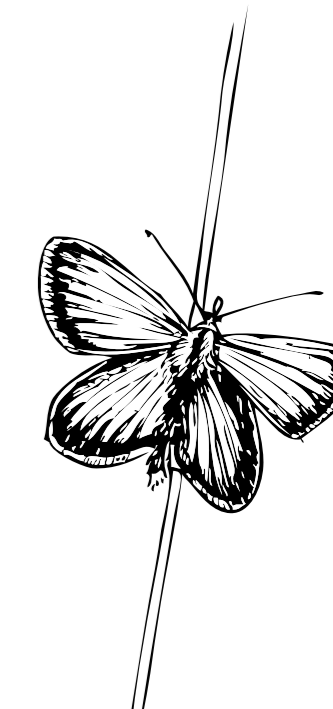
Samenwerkingen

Bij Landschapsbeheer Friesland werken we constant samen met andere organisaties en partijen. Zo kwam de bundeling van krachten met It Fryske Gea al even aan bod. Deze samenwerking is geregeld in een zogeheten doorlopende dienstverleningsovereenkomst (DVO), waarin onder meer is vastgesteld welke werkzaamheden we van elkaar afnemen. Daarbij wordt vooral gekeken naar waar we elkaar met kennis en kunde kunnen aanvullen. Een win-win dus.

Een ander belangrijk samenwerkingsverband vormt LandschappenNL. Met de koepelorganisatie 12Landschappen (waar voor de meeste provincies zowel een landschapsbeherende organisatie als een natuurbeschermingsorganisatie in plaatsneemt) wordt vanaf juli 2014 samengewerkt binnen het verband van LandschappenNL. Het heeft er inmiddels toe geleid dat dit samenwerkingsverband als een eenheid functioneert. LandschappenNL vervult overigens alleen taken op landelijk niveau. De provinciale organisaties bewaren gewoon de regie in eigen regio.

Het voordeel van zo'n overkoepelende eenheid is dat het slagvaardig bepaalde thema's kan adresseren. Zo wordt structureel aandacht gevraagd voor natuur, landschap en cultureel erfgoed bij beleidsmakers in de landelijke politiek. Bij alle dossiers bekijken we – samen met strategische partners – op welke thema's lobby, overleg of andere proactieve inzet wenselijk is. Daarbij staat behoud van én een weloverwogen ontwikkelingsrichting voor het landschap altijd voorop.

Een ander intensief benut samenwerkingsverband onderhouden wij met de Friese agrarische collectieven. Een voorbeeld van deze nauwe samenwerking vormen de herstelprojecten op het vlak van landschap en cultuurhistorie. Deze spelen vaak in de gehele provincie en worden uitgevoerd met betrokkenheid van alle zeven collectieven. Landschapsbeheer Friesland coördineert hierbij bijvoorbeeld gezamenlijke (re)acties op beleidsontwikkelingen. Maar ook wordt met de collectieven afzonderlijk samengewerkt op het gebied van inhoudelijke ondersteuning en monitoring.

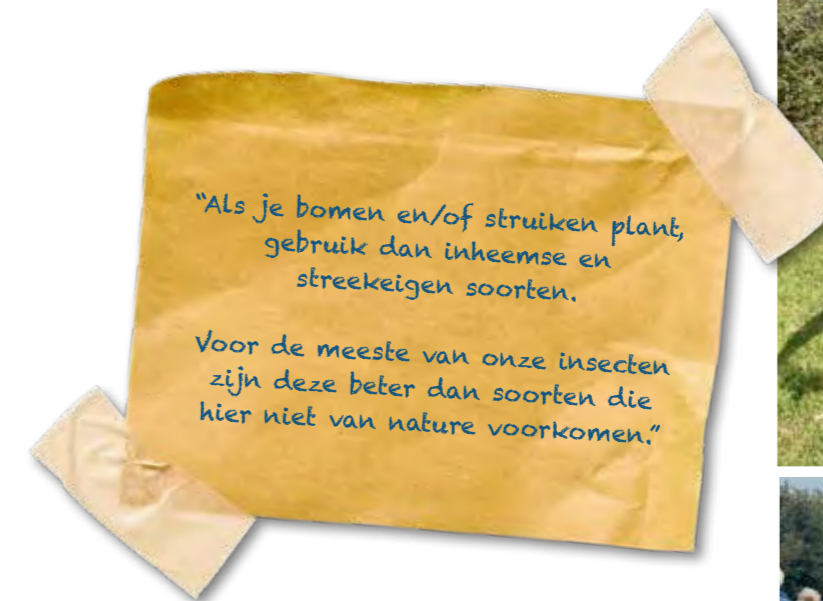
Eetbaar Fryslân vormt een ander ludiek samenwerkingsverband waar wij bij betrokken zijn. Samen met de Friese Milieufederatie, Doarpswurk en het Nordwin-college organiseren we diverse activiteiten op het gebied van duurzame voeding, waaronder de succesvolle Streekweek die ieder jaar in juni plaatsvindt. Maar ook concrete ondersteuning bij de ontwikkeling van dorpsstuinen en boomgaarden hoort bij het takenpakket. Eetbaar Fryslân neemt eveneens actief deel aan de overleggen van de Friese Voedselbeweging met als doel om duurzaam voedsel een prominentere plek te geven in het voedselaanbod.

De laatste samenwerking die hier kort wordt aangestipt staat bekend onder de naam Natuerlik Ferskaat. Samen met dorpsgemeenschappen wordt er gekeken hoe de biodiversiteit in en rond dorpen kan worden verbeterd. Natuerlik Ferskaat is in samenwerking met de Friese Milieufederatie ontwikkeld. Het wordt inmiddels uitgerold in Noordwest- en Noordoost-Friesland. In 2021 hebben al veel dorpen handen en voeten gegeven aan een biodiversere inrichting van hun leefomgeving. Bij de planvorming en uitvoering geven LBF en FMF advies en aansturing.

Samenwerking NFW met LBF

Als Vereniging Noardlike Fryske Wâlden, een collectief van boeren die samen werken aan landschap en natuur, werken we al jaren samen met landschapsbeheer Friesland. De medewerkers van LBF zijn voor ons de kenners bij uitstek van de geschiedenis en de huidige staat van het landschap dat wij mogen beheren. Samen hebben we de Veldgids ontwikkeld, ook wel de Bijbel van de Noardlike Fryske Wâlden genoemd. De Veldgids is het handboek voor het beheer van de Noardlike Fryske Wâlden en voor alledaags gebruik is de veldgids in zakboek formaat ontwikkeld.

LBF helpt ons bij de schouw en bij de monitoring van de staat van de natuur. Samen werken wij aan de landschapsherstelprojecten. Bij de landschapsexcursies voor leden en inwoners staat LBF ons bij met actuele en praktische kennis van de flora en fauna. In onze themagroep Natuur&Landschap werkt LBF samen met de ander partners in het gebied met innovatieve ideeën aan de verbetering van onderhoud en beheer van het landschap en de biodiversiteit.

"Als je bomen en/of struiken plant, gebruik dan inheemse en streek-eigen soorten."

Voor de meeste van onze insecten zijn deze beter dan soorten die hier niet van nature voorkomen."

Samen zoeken we ook naar de waarde en verscheidenheid van de streek-eigen soorten bomen, struiken en planten om deze in te zetten voor het herstel van houtwallen en elzensingels. Met streek-eigen soorten is het natuurlijk evenwicht veel beter in balans.

Wij kunnen stellen dat LBF als onafhankelijke kennispartner onmisbaar is voor de NFW en we zijn dan ook blij dat het voortbestaan van LBF in de nieuwe structuur samen met It Fryske Gea voor de komende jaren gewaarborgd is.

Albert van der Ploeg

Voorzitter Noardlike Fryske Walden

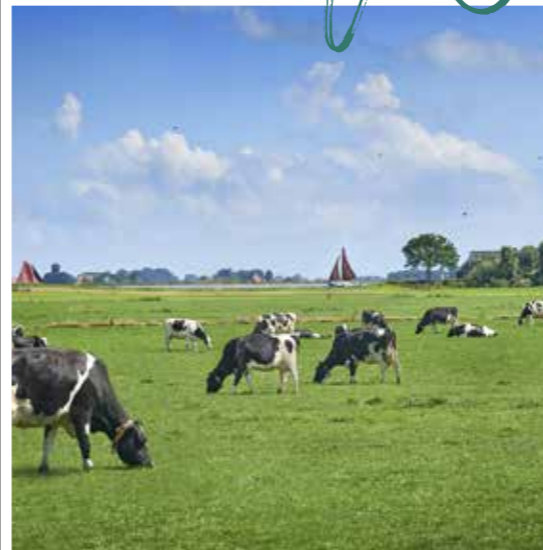
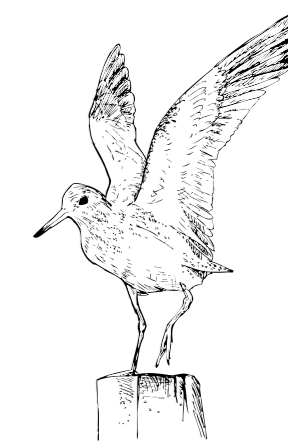
Onze projecten

In 2021 is ons nieuwe meerjarenplan in werking getreden, dat een looptijd van 2021 tot en met 2024 heeft. In dit meerjarenplan zijn onze werkzaamheden gecategoriseerd op basis van vier belangrijke pijlers:

Alle projecten en taken die wij uitvoeren zijn onder de paraplu van één van deze pijlers onder te verdelen. Om op gestructureerde wijze iets te vertellen over onze werkzaamheden worden hieronder per hoofdthema een aantal uitgevoerde projecten en taken behandeld. De projecten worden op verschillende manieren gefinancierd. Daarnaast kunnen we voor sommige werkzaamheden ook nog financiële middelen verkrijgen uit de zogeheten producttaken. Deze taken behelzen vooral het werk dat wij direct voor de provincie uitvoeren.

& Werkzaamheden

14
Agrarisch Cultuurlandschap

18
Erfgoed & Cultuurhistorie

22
Biodiversiteit & Monitoring

26
Educatie & Vrijwilligers

Agrarisch Cultuurlandschap

"Heb je een sloot? Graaf dan aan één zijde een flauw talud of zogenaamde 'plasdras-oever'.

Variatie in waterdieptes zorgt voor een diversiteit aan (moeras)planten en daarmee een leefgebied voor allerlei insecten."

Agrarisch Cultuurlandschap

Dit hoofdthema omvat al ons uitgevoerde werk dat is toegespitst op het agrarisch cultuurlandschap. Het gaat daarbij onder meer om aanleg- en herstelwerkzaamheden van elementen op het platteland, veldexcursies door bijzondere cultuurlandschappen en het realiseren van biodiverse maatregelen op en rond boerenerven. Punten die hierbij centraal staan hebben bijna altijd betrekking op biodiversiteit, landschappelijke beleefbaarheid, klimaatadaptatie en/of toekomstgerichte landbouw.

Herstel Agrarisch Cultuurlandschap Fryslân (HAC-F)

Herstel Agrarisch Cultuurlandschap – Fryslân, door ons vaak afgekort tot HAC-F, is het meest omvangrijke project onder de noemer 'Agrarisch Cultuurlandschap'. Kort gezegd worden in dit project historische landschapselementen gebruikt om een biodiverser en beter leesbaar agrarisch cultuurlandschap na te streven.

Karakteristieke elementen die in de afgelopen eeuwen onderdeel waren van het Friese platteland worden hersteld, geaccentueerd of opnieuw aangelegd. Een fraaie bijkomstigheid is dat deze oude elementen doorgaans goed te rijmen zijn met de aanpak van actuele opgaven ten behoeve van een toekomstbestendig platteland. Zo kan boerengreppeltjesland bijvoorbeeld voor extra waterberging zorgen en levert het door het aanwezige microreliëf tegelijkertijd ook een geschikte habitat voor weidevogels op. Kortom: veel cultuurhistorische elementen zijn net als natuurgebieden van groot belang voor planten en dieren.

HAC-F is een zogenoemd POP-project, dat zowel met Europese als provinciale subsidiegelden wordt gefinancierd. Het betreft een samenwerking met alle zeven Friese agrarische collectieven. In dit project treden wij namens het samenwerkingsverband als penvoerder op. HAC-F telt een twaalfstal aanleg- en herstelwerkzaamheden op en rond agrarische gronden. Te denken valt aan herstelmaatregelen met betrekking tot historische boerenerven, opvaarten en sloten rond kruinige percelen en terpen. Iedere maatregel versterkt de leesbaarheid van het cultuurlandschap en draagt tegelijkertijd bij aan een toekomstbestendig platteland.

Afgelopen jaar is werk verricht aan een aantal van deze maatregelen, bijvoorbeeld in de vorm van een ecologische voorstudie voor de aanleg van natuurvriendelijke duikers. Ook zijn werkzaamheden in gang gezet ter verfraaiing van boerenerven, het beter zichtbaar maken van opvaarten en het terugbrengen van bolle graslandakkers. De werving voor andere maatregelen is medio 2022 opgeschreefd.

Maak een
bloemenweide.

Zaai zaden van
inheemse, streekeigen
planten en beheer het
geheel extensief!

Meer achtergrondinformatie over HAC-F is te vinden op onze website. Daar is ook een link naar de interactieve website van dit project opgenomen.

Het huidige HAC-F loopt in ieder geval nog tot eind 2022 door, maar ondertussen zijn ook al voorbereidingen getroffen om een volgend POP-project op te zetten. De opzet is vergelijkbaar en wederom staat het agrarisch cultuurlandschap centraal. Een aantal herstellen en aanlegmaatregelen zijn overgenomen uit het huidige project, maar er zijn ook een paar accentverschuivingen en totaal nieuwe maatregelen meegenomen. Zo is er ruimte gemaakt voor herstellen en aanleg van onder andere heggen, pingoruïnes, tûnwallen en historische waterlopen.

Landschapsexcursie Agrarische Collectieven

De Noardlike Fryske Wâlden vormt met haar vele houtwallen en elzensingels een besloten en bijzonder cultuurlandschap. Het heeft dan ook niet voor niets de status van nationaal landschap. In dit prachtige cultuurlandschap werden in september en oktober excursies georganiseerd door het agrarische collectief NFW. Dit gebeurde in samenwerking met én onder begeleiding van Landschapsbeheer Friesland. De in totaal zeven excursies (Schuilenburg, Veenklooster, Bloemhof, Damwoude, Drachtster Compagnie, Noordbergum en Oostermeer) werden gehouden op de bedrijven van agrariërs aangesloten bij het collectief. Zowel leden van de collectieven als geïnteresseerde buurtbewoners waren welkom. De opkomst was over het algemeen goed en de reacties positief.

Boerenerven worden ook wel betiteld als de stepping stones voor de dierlijke bewoners van het agrarisch cultuurlandschap

In het veld werd onder andere stilgestaan bij het beheer van houtwallen, singels en poelen. Hierbij fungeerden de verschillende elementen als fraai decor. Zo scheerden de vleermuizen en vogels op één van de avondlijke excursies prachtig boven het elzensingellandschap. Naast beheer kwam ook de biodiversiteitswaarde van goed beheerde landschapselementen en de daarin voorkomende flora en fauna aan bod. Singels en houtwallen zijn namelijk erg effectieve transportroutes voor insecten, vogels en kleine zoogdieren en vormen daarnaast een mooie beschutte plek om in te broeden.

Erfproject – Feangreide

Boerenerven worden ook wel eens betiteld als de stepping stones voor de dierlijke bewoners van het agrarisch cultuurlandschap. Natuurvriendelijke erven zijn bovendien groene eilandjes waarin dieren tal van schuil- en nestmogelijkheden vinden.

In het kader van de regiodeal Natuurinclusieve landbouw Feangreide is in 2021 het project 'Ferskaat op it boerehiem' gestart. Doel van het project is om de biodiversiteit op boerenerven in het veenweidegebied te vergroten. Om dit te verwezenlijken zijn met zorg vijftien

erfinrichtingsplannen opgesteld. In de ontwerpen is onder andere nauwgezet gekeken naar de inrichting van het erf en gezocht naar passende beplanting. En nuttige toevoegingen als insectenhôtels, nestkastjes en overhoekjes mochten uiteraard ook niet in de beplantingsplannen ontbreken!

De aan te brengen beplanting voor deze inrichtingsplannen is uiteindelijk in het voorjaar van 2022 uitgeleverd aan de deelnemers, waarna de deelnemers zelf de werkzaamheden hebben uitgevoerd. In eerste instantie was het de bedoeling om jaarlijks voor een vijftiental erven een beplantingsplan op te stellen. Het vervolg van het project, waarin circa vijfenveertig erven aan bod moeten komen, is in het nieuwe HAC-F-project gewaarborgd.

Een leuke nevenactiviteit die uit dit project voortkwam was dat wij in 2021, samen met Living Lab Fryslân, een ervenposter hebben ontwikkeld. Hierin wordt een ideaalschets van een biodivers erf verbeeld. LBF heeft daarvoor kennis ingebracht en bij de lancering en de publiciteitscampagne gezorgd voor plantacties op twee kenmerkende erven in Friesland (Ternaard en Warga).

Erfgoed en Cultuurhistorie

Erfgoed & Cultuurhistorie

Het deelthema Erfgoed & Cultuurhistorie omvat onze werkzaamheden die in direct verband staan met het Friese erfgoed en de landschapshistorie van ons cultuurlandschap. Dit doen we op velerlei manieren. Vaak redeneren we daarbij vanuit het verleden om zo inspiratie op te doen en dit vervolgens aan te wenden voor advisering over toekomstige invullingen van het cultuurlandschap. De producten die we zoal vervaardigen worden onder andere in de vorm van een landschapsbiografie of historische quickscan uitgewerkt. Dergelijke werkzaamheden vereisen meestal trouwens het nodige onderzoek, dus ook daar wagen we ons geregeld aan. Vanuit de poot 'Erfgoed & Cultuurhistorie' maakt LBF zich hard om te zoeken naar integrale oplossingen en lokaal maatwerk voor een duurzame toekomst van de waardevolle cultuurhistorische (en biodiverse) verbindingslijnen in ons landschap.

Via de producttaken zijn we ook nauw betrokken bij het nieuwe Programma Landschap, dat onder auspiciën van de provincie wordt vormgegeven. Als belangrijke kennispartner zijn we gevraagd mee te draaien in de ontwikkeling van dit nieuwe programma. Er wordt onder andere gekeken hoe het door LBF ontwikkelde instrumentarium van de blokkendiagrammen (waarover later meer) in het provinciale beleid geïntegreerd kan worden.

Vanuit onze kennisrol geven we ook geregeld lezingen en presentaties. Een mooi voorbeeld vormde het provinciaal veenweidesymposium, waarin we de veenweideproblematiek in een breder landschapshistorisch perspectief hebben geplaatst. Een andere goed bezochte presentatie vond plaats binnen de nationale lezingenreeks van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed & het Kenniscentrum Landschap van de Rijksuniversiteit Groningen. Hierin sprak een medewerker van ons over de historische ecologie van de veenlandschappen in Noord-Nederland.

Mei it ferline foarút

Op het vlak van cultuurhistorie is het grootste project dat wij momenteel uitvoeren Mei it ferline foarút, wat in het Fries zoveel betekent als 'met het verleden vooruit'. In dit project wendden we het verleden dan ook aan ter inspiratie van toekomstige ruimtelijke opgaven. Zo wordt de wordingsgeschiedenis van het Friese landschap benut om te werken aan krachtige, duurzame en streekeigen productielandschappen die tegen een stootje kunnen.

Wij richten ons in dit project met name op het landschapshistorische aspect. Voor ieder Fries oercultuurlandschap (denk bijvoorbeeld aan Westergo, Gaasterland en de Noordelijke Wouden) is een gemakkelijk leesbaar landschapshistorisch overzicht vervaardigd. Dit hebben we in de vorm van een blokkendiagram gegoten, die we in postervorm presenteren. In zo'n blokkendiagram is de ontstaansgeschiedenis van een landschap af te lezen aan de hand van opeenvolgende landschapstypen. Voor ieder landschapstype is ook een stempel getekend met daarin een verbeelding van de

Mienskip

*De sleat mei kikkertsblom,
De úttrape wâl in byt begroeid,
Ofearte pôle en tehaff'le reid -
De miedkraach mei syn dracht
Fan klaver, blommeguod en al
Wat op 'e seine wachtet,
Kaam gear yn my.*

*It lûd, dat fan 'e hiemen komt,
It balten dat oer 'e lânen klinkt,
En al 't bedriuw
Dat libben om my hinne giet
Kaam gear yn my.*

*It folk dat hjir syn wenstee hie,
En wat der bodde en wrotte d' ieuwen oer,
En al wat hjir troch bloei en stjerren gong,
Kaam gear yn my.*

Obe Postma (1926)

Gemeenschap

*De sloot met kikkerbeet
De uitgetrapte wal karig begroeid
Afgegraasde stek en aangevreten riet -
De weide met zijn dracht
Van klaver, bloemetjes en al
Wat op de zeis wacht
Werd één in mij.*

*t Geluid dat van de erven komt
't Geloei dat door de velden klinkt
En heel 't gewoel
Dat me zo levendig omgeeft,
Werd één in mij.*

*Het volk dat hier zijn woonstee had
En wat er sloofde en zwoegde eeuw na eeuw
En al wat hier door bloei en sterven ging
Werd één in mij.*

*Obe Postma (1926)
Vertaling Japik Veenbaas*

belangrijkste landschappelijke structuren en elementen. Zo kun je de opeenvolging van landschapstypen op een beeldende manier door de tijd volgen. We hebben dit product dan ook de passende naam 'chronologica' meegegeven.

De 'chronologica's' van de verschillende oercultuurlandschappen bevatten echter nog meer informatie. Het zijn als het ware perkamentrollen die vanuit het verleden kunnen worden uitgerold naar het heden. Aan de hand van de belangrijkste structuren en landschapselementen uit de blokkendiagrammen wordt bijvoorbeeld verkend hoe landschapsherstel een rol kan spelen in toekomstige opgaven. LBF ziet in dit product een bruikbaar instrument dat toepasbaar is in de vele gebiedsprocessen die de komende jaren opgestart gaan worden.

Wij werken in dit project samen met Werkend Landschap, het Kollektivenberied, It Fryske Gea, de Friese Milieu Federatie, Staatsbosbeheer en de Provincie Friesland. Samen met Werkend Landschap vervaardigen we de chronologica's. Wij leveren hoofdzakelijk de inhoudelijke input en Werkend Landschap verzorgt de grafische vormgeving.

Dorpsbossen Appelscha

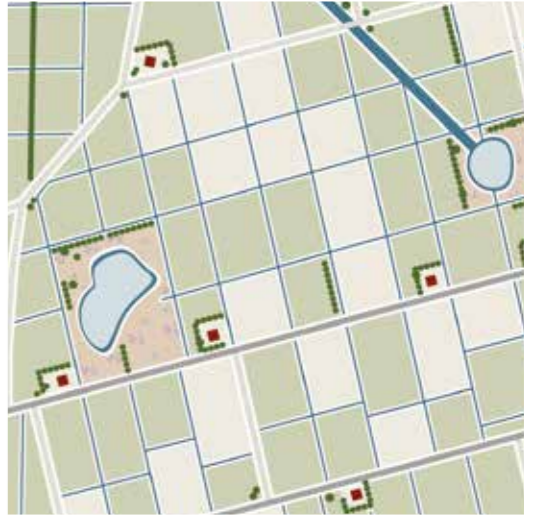
Appelscha kent twee zogeheten dorpsbossen, waar lange tijd eigenlijk bar weinig over bekend was. Deze wandelbosjes zijn in de afgelopen decennia een beetje verslonsd, met een overwoekerd pad hier en een invasieve exoot daar. Voor bewonersinitiatief Dorpsbossen Appelscha was dit reden om de boel weer wat op te kalefateren en de historie van dit erfgoed op een rijtje te zetten. Zij hebben ons uiteindelijk

benaderd om onderzoek uit te voeren naar het verleden van de twee wandelbossen, welke toch een rijkere geschiedenis bleken te herbergen dan in eerste instantie verwacht.

In de vorm van een landschapshistorische quickscan hebben we het een en ander achterhaald over de dorpsbossen van Appelscha. Zo speelde De Reservekas, een sociale instelling die in het kader van de verveningen begin 19e eeuw werd opgericht, een centrale rol bij de aanleg van de dorpsbossen. De eerste bosaanplant vond omstreeks 1850 plaats. Het bekendste stukje dorpsbos, dat onder de bewoners bekend staat als 't Bergje, werd in de loop van 1869 en 1870 aangelegd. Dit was een wandelbos in de welbekende Engelse landschapsstijl. Elementen die daarbij passen zijn de vele slingerpaden en de kunstmatige heuvel midden in het bos.

De resultaten van het onderzoek hebben we gepresenteerd in een StoryMap. Dit is een webpagina waarmee op flitsende wijze onderzoeksresultaten kunnen worden getoond. Naast het verhaal van de dorpsbossen is hier ook nog informatie te vinden over de bredere landschapshistorie van de omgeving Appelscha. Een link naar de StoryMap zal binnenkort op onze website verschijnen.

Een andere landschapshistorische quickscan die we hebben uitgevoerd had betrekking op de slaperdijk genaamd 'Alddyk', die gelegen is tussen Anjum en Paesens. Deze historisch waardevolle dijk in het noordoosten van onze provincie herbergt een schat aan cultuurhistorische sporen. Vooral de hoge dichtheid aan dijkcoupers is bijzonder te noemen.

Biodiversiteit en monitoring

Biodiversiteit & Monitoring

De naam van deze pijler spreekt eigenlijk voor zich: het betreft al onze werkzaamheden die direct verband houden met biodiversiteitsthema's en het uitgevoerde monitoringswerk. Het monitoren van cultuurlandschappen en natuurgronden heeft vaak ook een directe link met biodiversiteit, omdat we via die weg de stand van een ecosysteem in kaart brengen.

Binnen de producttaken is afgelopen jaar veel tijd besteed aan het thema Biodiversiteit & Monitoring, zowel in de vorm van biodiversiteitsadviezen als monitoringswerk. Dit gebeurde met name in agrarisch gebied, maar soms ook op natuurgronden van It Fryske Gea. Zo is advies uitgebracht over het inbrengen van akkerranden in het Bildt en zijn we betrokken geweest bij de uitwerking van diverse monitoringsinitiatieven (o.a. Pingjumer Gulden Halsband en Vitale Akkers). Daarnaast bieden we It Fryske Gea ondersteuning in projecten als 'Ottervoorzieningen TipTop' en 'De LIFE aanvraag aanvalsplan Grutto'.

Meldpunt Vleermuizen en Steenmarters

Dit meldpunt, dat actief is sinds 2009, heeft in 2021 meer dan honderd meldingen afgehandeld. Het gros van de meldingen had betrekking op vermeende overlast door de steenmarter. In de meeste gevallen ging het ook echt om de steenmarter, die zich inmiddels door de gehele provincie heeft verspreid en waarvan bekend is dat die veel overlast veroorzaakt in woningen. In sommige gevallen kwam de overlast echter van andere dieren, bijvoorbeeld muizen en ratten. Clusters van meldingen kwamen, zoals gebruikelijk, uit de grotere bebouwingskernen zoals Drachten, Leeuwarden, Heerenveen, Sneek, Lemmer, Wolvega, Franeker en Stavoren. Iets meer dan twintig meldingen hadden betrekking op vleermuizen.

Monitoring ANLb 2016

Vanaf 2016 is het subsidiestelsel Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer (ANLb) van kracht, waaruit agrariërs en andere grondeigenaren een vergoeding kunnen ontvangen voor het onderhoud van de landschapselementen op hun land. Middels beleids- en beheermonitoring worden de resultaten van dit beheer nagegaan.

In opdracht van de provincie voeren we de beleidsmonitoring uit voor het leefgebied 'Droge Dooradering'. Het gaat hier in feite om lijnvormige elementen die de droge en wat hogere gronden staan, zoals houtwallen, akkerranden en hakhoutbosjes. Deze herbergen vaak een kleinschalig maar rijk ecosysteem waarin allerlei vogels, insecten en plantensoorten voorkomen.

Jaarlijks worden diverse broedvogels geïnventariseerd in een serie houtwallen, (elzen)singels en hakhoutbosjes. Dit gebeurt zowel in de Noardlike Fryske Wâlden (NFW), Zuidoost-Friesland (ZOF) als op Terschelling. De vastgelegde transecten werden dit jaar vijfmaal bezocht door onze medewerkers. Hierin werden we bijgestaan door een aantal door LBF opgeleide vrijwilligers, die allen zelfstandig het veldwerk op een deel van de transecten hebben uitgevoerd.

Er werden in totaal ruim vijftig broedvogelsoorten geteld, waaronder de gekraagde roodstaart (karakteristieke soort in de NFW) en de geelgors (karakteristieke soort in ZO-F). Op Terschelling komt de kneu in relatief grote aantallen voor. Alle drie soorten zijn doelsoorten binnen het ANLb.

Plant een singel, smal of breed. Ideaal als windkering en top-leefgebied voor tal van organismen.

Zeker als er variatie in bomen én struiken is. Variatie in vegetatie betekent variatie in dieren!

Ook voor agrarische collectieven NFW en ELAN voeren we beheermonitoring uit. Met dit monitoringswerk wordt onder andere de habitat van de broedvogels binnen de landschapselementen vastgelegd. Naast de meer besloten cultuurlandschappen voeren we in Zuidoost-Friesland ook beheermonitoring uit in het leefgebied 'Open Akker'.

In 2021 werd in het leefgebied 'Open Akker' een aantal beheerseenheden geïnventariseerd, vaak met inbegrip van een kleine bufferzone. Het grootste aantal waarnemingen kwam op het conto van de gele kwikstaart, één van de doelsoorten van dit leefgebied. Daarnaast werd ook regelmatig een glimp opgevangen van de Kievit, scholekster en veldleeuwerik. Veel van de waargenomen soorten in het Zuidoost-Friese akkerlandschap zullen niet op of rond de akkers broeden, maar er waarschijnlijk wel foerageren. Typische broedvogelsoorten van de akkers zijn onder andere de grasmus, graspieper, veldleeuwerik en geelgors.

Op zogeheten wintervoedselakkers worden in het winterseizoen eveneens vogeltellingen gehouden. Deze voedselrijke gronden binnen het akkerlandschap zijn zeer nuttig voor vogels die in de wintermaanden hun kostje in Friesland bij elkaar moeten zien te sprokkelen. Van oktober tot en met maart werden de beheerseenheden maandelijks door een medewerker van ons bezocht. Resultaat? Op de beheerseenheden, inclusief de randen, werden alleen al in 2021 6728 exemplaren van bijna veertig soorten waargenomen. Grote groepen van vooral vink, geelgors, keep, groenling, putter en rietgors wisten hun weg naar de wintervoedselakkers goed te vinden.

Schouwwerkzaamheden/kwaliteitscontrole uitgevoerd beheer

Voor verschillende opdrachtgevers voeren wij ook schouwwerkzaamheden uit, wat vaak neerkomt op een kwaliteitscontrole van het uitgevoerde beheer. In 2021 hebben wij bijvoorbeeld in opdracht van agrarisch collectief Waadrâne de schouw van het akkerbeheer uitgevoerd. Deze schouwrondes vonden plaats op qua weersomstandigheden geschikte dagen. Dit was gunstig omdat tijdens het schouwen zo ook insecten konden worden geïnventariseerd. Het ging daarbij voornamelijk om hommels en vlinders, die de aanwezige bloemrijke percelen en akkerranden volop benutten. Wat opviel was dat het aantal hommels op bepaalde plekken erg groot was. Als klap op de vuurpijl werden ook de gras- en moshommel waargenomen, twee zeldzame hommelsoorten voor onze contreien.

In het gebied De Peinder Mieden, dat begraasd wordt door Groninger blaarkoppen en tevens vrij rijk is bezet met elzensingels, hebben we eveneens schouwwerkzaamheden uitgevoerd. Binnen dit natuurgebied in wording wordt onder andere de ontwikkeling van de vegetatie in de voormalige agrarische graslanden gadeslagen. Daarnaast kijken we naar de ontwikkeling van singels, de toegebrachte schade aan singels door vee en het verloop van de verruiging/verbossing van de graslandpercelen.

Digitale schouw

Om mee te gaan met de tijd proberen we gegevens zo veel mogelijk in digitale geografische databases te verankeren. Vooral voor schouwwerkzaamheden blijkt dat erg zinvol. In 2021 hebben

we verschillende collectieven ondersteund met kennisoverdracht en het up-to-date houden van de 'digitale schouw'.

Voor de desbetreffende collectieven werden digitale schouwformulieren gemaakt voor het werken op tablets in het veld. Tevens werd voor twee van de collectieven een tool gemaakt om plas-drassen op te meten. Hiermee kunnen de schouwers hun bevindingen in het veld direct via tablets verwerken. Er hoeft zo dus niet meer op papier te worden gewerkt. Dat is efficiënt en het voorkomt fouten.

Kwaliteitscontrole beheer Landschapsfonds Oranjewoud-Katlijk

Voor Landschapsfonds Oranjewoud-Katlijk coördineren wij de kwaliteitscontrole van het uitgevoerde beheer. Eind 2021 zijn we twee keer op pad geweest om de uitvoering van een negental deelprojecten binnen het terrein te bekijken.

Een aantal fraaie projecten passeerden de revue, maar er werden ook verbeterpunten gesignaleerd. Met name de problematiek omtrent de Amerikaanse vogelkers en de toenemende damhertenpopulatie sprong in het oog. Dit zijn problemen die zich niet gemakkelijk laten oplossen, zo blijkt. Ze vereisen een goed doordachte aanpak.

On the way to PlanetProof

Zoals eerder in dit verslag al werd aangehaald denken we ook mee over ontwikkelingen in de voedselketen. In het kader van 'On the way to PlanetProof' voerden we in opdracht van agrarisch collectief ELAN een aantal schouwrondes op agrarische bedrijven uit.

'On the way to PlanetProof'

is een Europees keurmerk dat aangeeft of voedselproducten duurzaam en milieubewust tot stand zijn gekomen.

Een melkveehouder moet bijvoorbeeld voldoen aan diverse eisen op het gebied van weidegang, biodiversiteit en dierenwelzijn.

In onze schouw hebben we vooral gekeken naar het thema biodiversiteit.

"Plant een fruitboom
- of meerdere in een
boomgaard (fruithôf)!"

Bedien hiermee de
spotvogel (giele
hôfsjonger),
andere vogels en tal
van insecten."

Educatie en Vrijwilligers

Educatie & Vrijwilligers

Gedurende het jaar komen er bij ons veel vragen binnen van particulieren en organisaties. Ze hebben vaak betrekking op (erf)inrichting en biodiversiteit, maar gaan ook over een groenere leefomgeving. Zo merken wij dat de aandacht voor voedselvoorziening en gezondere voeding toeneemt. Dit blijkt bijvoorbeeld uit het feit dat diverse dorpen met de gedachte spelen om een dorpstuin of voedselbos op te zetten (o.a. Makkum en Waskemeer). In een aantal dorpen heeft dit zelfs al geresulteerd in een concreet project (Menaldum). Landschapsbeheer Friesland wordt onder andere voor dit soort initiatieven om hulp gevraagd.

Naast deze ondersteuning bij dorps- en bewonersinitiatieven valt onder de pijler 'Bewoners & Vrijwilligers' ook het werk dat we samen met circa 200 vaste vrijwilligers uitvoeren. Wij geven aansturing aan de vrijwilligersploegen en zorgen dat ze geschikt gereedschap en ander materiaal tot hun beschikking hebben. Dit gereedschap bewaren en onderhouden we op onze werkplaats in Gorredijk, waar een aantal van onze medewerkers regelmatig zijn te vinden. Een deel van de vrijwilligers ondersteunen ons bovendien tijdens biologie- en educatiedagen voor basisscholen. De helpende hand die wij van onze vrijwilligers krijgen toegereikt waarderen we dan ook ten zeerste.

Educatieproject Noardlik Fryske Wâlden: Takomst foar in unyk Lânskip

Het educatieproject Noardlike Fryske Wâlden is al lang een groot succes. Ondanks de beperkingen die corona op leek te leggen aan het project, was de editie van 2021 toch weer geslaagd. Ruim 1000 leerlingen deden mee aan de veldwerkdagen. Bij de start van het project waren wethouders en betrokken ambtenaren van de vier 'Wouden'-gemeenten aanwezig, evenals provincie-gedeputeerde

Douwe Hoogland. Allen erkenden ze het belang van het educatieproject en spraken hun steun uit voor de komende jaren.

De basis voor dit educatieproject is al in 2007 gelegd door Landschapsbeheer Friesland, het IVN en de Vereniging NFW. Er is destijds een educatief programma samengesteld voor de bovenbouwleerlingen van de basisscholen binnen de grenzen van het nationaal landschap De Noardlike Fryske Wâlden. Belangrijke insteek hierbij was dat de leerlingen de landschappelijke waarden in hun direct omgeving op ludieke wijze leren kennen. Want naast in de schoolbanken zitten, is het af en toe ook wel leuk om de praktijk te ervaren door boeren (leden van NFW) te helpen bij het onderhoud van hun houtwallen en elzensingels. Drie NME-organisaties, te weten De Klyster, Pingo & Pet en de Naturij, verzorgen het educatieve deel tijdens de veldwerkdagen.

Natuerlik Ferskaat: biodiversiteit in dorpen van Noordwest- en Noordoost-Fryslân

Enkele jaren geleden hebben Landschapsbeheer Friesland en de Friese Milieufederatie met steun van Streekwurk Noardwest-Fryslân een onderzoek uit laten voeren naar de stand van de biodiversiteit in Noordwest-Friesland. Er is toen onder andere gekeken naar de natuurwaarden in de streek en gezocht naar gebiedsspecifieke kansen. Het rapport dat destijds gemaakt is was de basis voor gesprekken met dorpsbelangen in het gebied om te kijken welke rol dorpsgemeenschappen zouden kunnen invullen bij het verbeteren van de biodiversiteit. Welnu, er bleek veel animo te zijn onder de dorpen in het gebied. Zo zijn er uiteindelijk acht dorpen gestart aan hun eigen dorps-biodiversiteitsproject.

In 2021 heeft in deze dorpen een groot deel van de uitvoering plaatsgevonden. Maatregelen bestonden vooral uit het gevarieerder maken van bestaande dorpsbossen (ruilverkavelingsbossen), het inzaaien van bermen en plantsoenen met kruidenrijke mengsels,

Al met al hebben we best veel werkzaamheden kunnen verrichten

het aanplanten van bloembollen (ook stinzenplanten), het ophangen van nestkasten en het aanplanten van streekeigen groen op erven. En het resultaat mag er wezen! Verdere uitrol naar andere gebieden in de provincie kon daarom niet uitblijven. Een vijftal dorpen in Noordoost-Friesland doen inmiddels ook mee aan het project, waarbij de stichting Wrâldfrucht optreedt als penvoerder. Ook de uitvoering van twee edities van het jaarlijkse streekevenement 'Brommels' is onderdeel geworden van Natuerlik Ferskaat. In 2021 is in het kader van het natuerlik ferskaat dus genoeg ondernomen!

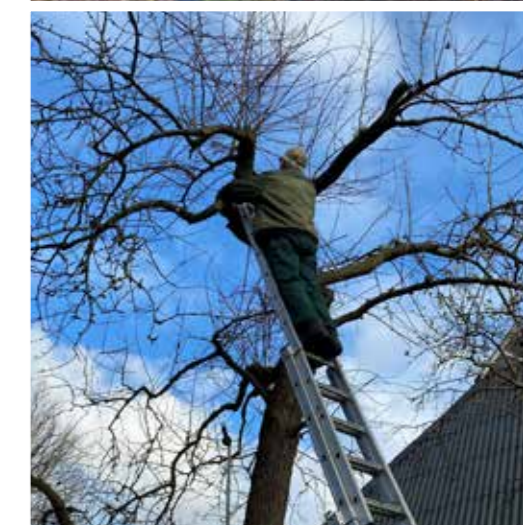
Vrijwilligersinzet

Binnen onze provincie zijn, verdeeld over zes regio's, een aantal hoogstambrigades actief die wekelijks fruitbomen snoeien bij particulieren of instellingen. Vaak zijn dit fruitbomen bij oude boerderijen, state- en stinsenterreinen of andere bijzondere plekken in ons cultuurlandschap. De werkzaamheden worden in de wintermaanden van oktober tot en met april

uitgevoerd. Naast de hoogstambrigade zijn ook een aantal doordeweekse vrijwilligersgroepen actief. Zij voeren wekelijks onderhoudswerkzaamheden uit. Dit doen ze bijvoorbeeld op heide-terreinen rond Beetsterzwaag of op het landgoedterrein Oranjestein in Heerenveen.

Dat het vrijwilligerswerk in coronatijd grotendeels stil kwam te liggen is niet verwonderlijk. De eerste beperkingen maakten het lastig om überhaupt met een vrijwilligersgroep bijeen te komen, zelfs in de buitenlucht. Gelukkig konden we na de zomervakantie een aantal maanden op rij aan de slag. In december was er uiteraard nog een lockdown, maar vanaf januari 2022 zijn de onderhoudswerkzaamheden gelukkig weer hervat.

Al met al hebben we toch best veel werkzaamheden kunnen verrichten en zijn de wachtlijsten voor de hoogstambrigade voor een deel ingelopen. Voor het komende jaar is echter de verwachting dat we nog volop werk hebben om deze wachtlijsten verder op te schonen.

Landschapsbeheer Friesland wil je graag van dienst zijn
Dat kan op verschillende manieren

- door je te voorzien van informatie
- bij de aanvraag van herstel- of onderhoudswerk
- door gezamenlijk op te trekken of te lobbyen
- om te zien of jouw aanvraag of project gesubsidieerd kan worden
- óf je te helpen bij het verkrijgen van subsidie
- voor het opstellen van landschapsbeheer- en onderhoudsplannen
- door je te helpen lokaal een project op te starten
- bij de aanvraag van herstel- of onderhoudswerk

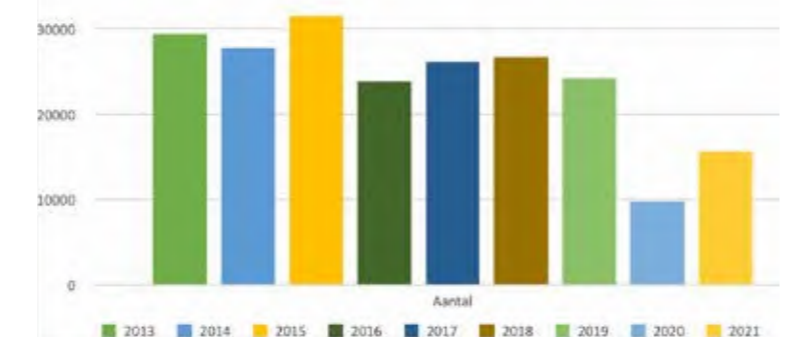
De hoogstambrigade

■ Aantal boomgaarden ■ Aantal snoeiers per boomgaard

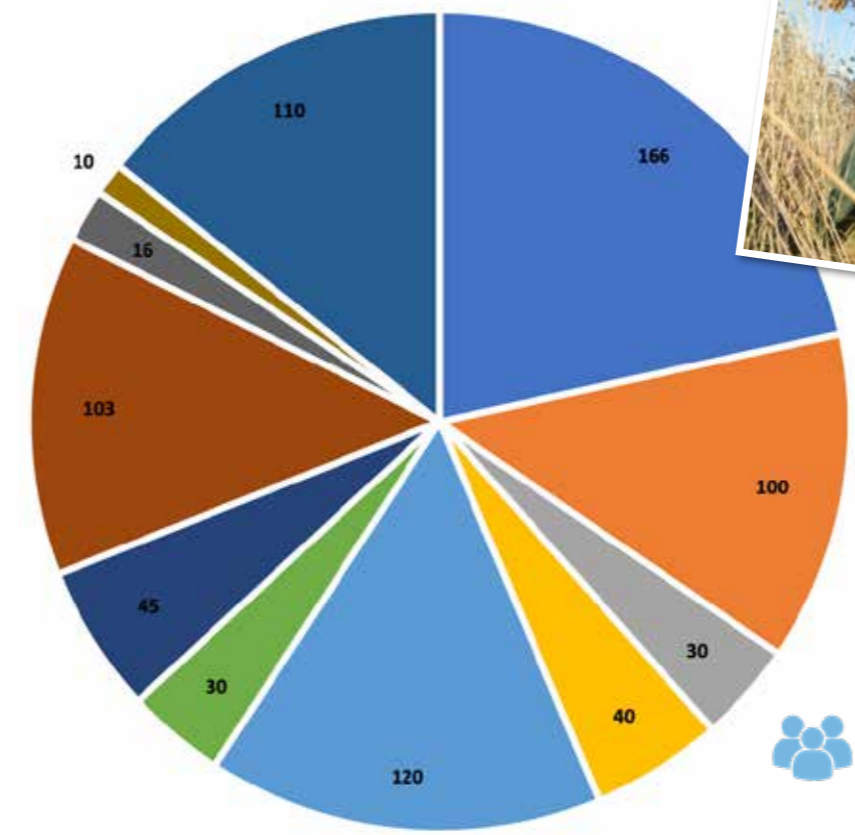

Wist je dat de website in 2021 door 11.095 bezoekers werd bezocht. Dit is gemiddeld meer dan 900 bezoekers per maand.

Gewerkte uren door vrijwilligers en scholieren

Aantal deelnemers natuurwerkdag 2021

Totaal 770 deelnemers

Projecten natuurwerkdag 2021

- SBB
- IVN, afdeling Heerenveen
- Landgoedeigenaar i.s.m. LBF
- IVN Westerveld
- Particulier
- St Dekemastate
- Dorpstuin
- Mar en Klif
- St Dorpsbossen Appelscha

Socials

Twitter is ook in 2021 volop gebruikt. Vanuit het account van Landschapsbeheer Friesland (@LBFriesland) zijn regelmatig tweets verstuurd. Het aantal volgers is gestegen van 999 volgers naar 1010 volgers.

Per augustus 2021 is LBF gestart met een LinkedIn-account. Met dit kanaal wordt het netwerk van LBF op de hoogte gehouden van actualiteiten, projecten, events en cursussen die gegeven worden. Nieuws over samenwerkingen, activiteiten van de hoogstambrigade, de Natuurwerkdag in Friesland, onderzoek naar broedvogels en insecten op de vogelakkers in het agrarisch natuurbeheer kwamen voorbij op LinkedIn, maar ook promotie voor een lezing, voorlichtingsprogramma en veldexcursie werden via het kanaal gemaakt. In de periode van augustus tot december 2021 is er een groei geweest van 350 volgers.

In 2021 hebben we Facebook regelmatig ingezet om projecten in de spotlight te zetten om de zichtbaarheid van Landschapsbeheer Friesland te vergroten. Ook is er via Facebook geadverteerd voor de Natuurwerkdag, Hoogstambrigade, de lezing 'biodiversiteit op het erf', veldexcursie Noardlike Fryske Walden, inspiratieposter voor meer biodiversiteit rondom het boerenerf, voorlichtingsprogramma 'Inrichting & Beheer Erfbeplanting' en de Nationale bijtelling. Het aantal volgers van het Facebookaccount van LBF is in 2021 van 1161 volgers gestegen naar 1279.

Colofon

Uitgave van Landschapsbeheer Friesland

Oplage 100

Tekst Medewerkers LBF

Vormgeving Yka van der Veen, YKA ontwerpt

Illustraties Yka van der Veen, YKA ontwerpt

Fotografie LBF, NFW, Marcel van Kammen en Nadine de Ruiter
(blz 28)

Commissieweg 15

9244 GB Beetsterzwaag

September 2022

(0512) 38 38 00

info@landschapsbeheerfriesland.nl

www.landschapsbeheerfriesland.nl

*Kijk op
een historische kaart*
en laat je daarbij
inspireren
om je agrarische grond
diverser in te richten*

*Zoek op topotijdreis.nl, de website van het Kadaster met kaarten tot 200 jaar oud.

Winst foar it lânskip

